

contra. Quod autem hoc non faciat propriam servitutem, patet, quia alioqui omnes filii essent servi. Adde, quod nescio quantum auctoritatem habeat Concilium hoc Sirmien- se: videtur enim mihi magis toleratam, quam approbatam. Certe apud Gratianum distinct. 16. et 20. ubi Concilia Catholica enumerantur, nulla fit mentio Sirmien- sis.

Ad Irenæum, Tertullianum, Eusebium, et Lutherum idem respondeo; quamquam Tertulliani, et Eusebii in dogmatibus parva sit auctoritas: Lutheri autem nulla; omnes enim manifesti hæretici sunt, sed Tertullianus et Eusebius doctissimi fuerunt: Lutherus plus habet loquacitatis, quam solidæ doctrinæ.

Alterum opus Deo proprium, est conservatio totius Mundi, quæ est quasi quedam creatio, de quo Actor. XVII. *In ipso vivimus, et movemur, et sumus*: at hoc idem convenit Filio, Heb. I. *Qui portat omnia verbo virtutis suæ*. Et Coloss. I. *Omnia in ipso constant* (1), hoc est, (ut exponit recte Chrysostomus) omnium subsistentia pendet a Filio Dei, ita ut si ab ipso conservetur, consistat: sin minus, continuo intereat; igitur verus Deus est Filius.

Tertium opus est salvatio, Isaïæ XLIII. *Ego sum Dominus, et non est absque me Salvator*. Et cap. XLV. *Deus justus et salvans non est præter me*. Osee XIII. *Ego Dominus Deus, et Salvator non est præter me*: at quid magis convenit Christo quam salvare? Matth. I. *Vocabis nomen ejus Jesus, ipse enim salvum faciet populum suum*. Nam nomen Jesus, a יֵשׁוּעַ quod salutem significat, sumptum est. Ac ne dicas, eum salvare ministrando, audi Paulum ad Hebr. cap. I. *Portans omnia verbo virtutis suæ, per semetipsum purgationem peccatorum faciens*. Etsi enim desit apud Latinos illud *Per semetipsum*: est tamen in Græco $\text{\u03c6\u03b9 \u03c1\u03b5\u03c3\u03bf\u03c2}$, et ibidem confert Paulus Christum cum Angelis, et illos servos, Christum Dominum dicit. Item Isaïæ XXXV. *Deus ipse, id est, per se, non per Legatos venit, et salvabit nos*. Item Apostoli se Christi ministros, non comministros dicebant, I. Cor. IV. *Sic nos existimet homo ut ministros Christi* (2), et in nomine

ejus baptizabant, reconciliabant, miracula faciebant etc., ut se ministros Christi demonstrarent.

Quantum opus, prædictio est futurorum, et scrutatio cordium, Isaïæ XLI. *Annuntiate quæ ventura sunt, et sciemus quia Dii estis*. III. Reg. VIII. *Tu nosti solus cor omnium florum hominum*. Hierem. XVII. *Pravum est cor hominis et inscrutabile, quis cognoscat illud? Ego Dominus scrutans cor, et probans renes*: at hæc omnia Christo conveniunt, Jo. XIII. *Hoc dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum*. Et I. Pet. I. *Scrutantes in quod, vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, pronuntians eas, quæ in Christo sunt passionem, et posteriores glorias*. Jo. cap. II. *Ipse sciebat, quid esset in homine*. Et Apocal. II. *Et scient omnes Ecclesie, quia ego sum scrutans renes, et corda* (3).

Dices: etiam Prophetas prædixisse futura, et prævidisse cordium cogitationes, et de Elisæo patet. At contra: nam Paulus ad Heb. III. confert Christum cum Mose summo Prophetarum, et dicit, Mosen famulum, Christum Dominum esse. Item Christus loquitur eodem modo, quo summus Deus, quomodo nullus Prophetarum loqui aude- ret; quis enim unquam ait: *Ego sum scrutans renes et corda* (4), nisi Deus verus et summus? Denique si Spiritus Christi illustravit omnes Prophetas, I. Pet. I, quomodo Christus non alio modo, quam Prophetæ occultata novit?

Quantum opus est, patratio miraculorum, Psalm. LXXI. *Qui facit mirabilia solus*. Et Psalm. LXXXV. *Faciens mirabilia tu es Deus solus*. Et Psalm. CXXXV. *Qui facit mirabilia magna solus*. Quod tamen intelligitur propria auctoritate, alioquin etiam sancti Apostoli et Prophetæ miracula fecerunt, sed per invocationem Dei, ut hoc loco notat Hilarius. At Christus miracula propria auctoritate faciebat, ut patet, tum quia imperabat, Marci IV. *Dicit mari, mari, tace, obmutescit*. Et cap. IX. *Surde et mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo* (5). Tum quia sola voluntate etiam absens curabat, ut patet de puero Centurionis, Math. VIII. et de filio Reguli, Jo. IV. Tum denique, quia ut verus Domi-

(1) Act. XVII, 28; Hebr. I, 3; Coloss. I, 17. — (2) Isaï. XLIII, 11; XLV, 21; Osee, XIII, 4; Matth. I, 21; Hebr. I, 3; I. Cor. IV, 1. — (3) Isaï. XLI, 23; III. Reg. VIII, 39; Jerem. XVII, 7; Joan. XIII, 19; I. Petr. I, 11; Joan. II, 25; Apoc. II, 23. — (4) Apoc. II, 23. — (5) Psalm. LXXXI, 18; Psalm. LXXXV, 10; Psalm. CXXXV, 44; Marc. IV, 39; Ibid. IX, 24.

nus totius naturæ concessit etiam aliis potestatem faciendi miracula, Matth. X. et ad ejus invocationem Apostoli miracula faciebant, ut patet ex illo Actor. III. *In nomine Jesu Christi Nazareni surge et ambula* (1).

CAPUT X.

Septima Classis ex Patribus.

Ex Patrum doctrina probanda est veritas Catholica: nam etsi adversarii parum aut nihil tribuant Patribus; tamen Patres, qui ante Concilium Nicænum fuerunt, suos putant, ut Ignatium, Justinum, Irenæum, Tertullianum, Cyprianum. Alios etsi contrarios sibi esse fateantur; tamen testimonia Ilierii, Chrysostomi, Ambrosii, Cyrilli, Hieronymi, et Augustini citant contra nos, ut ostendant, Patres varios fuisse, et sibi ipsos contradixisse, coactos evidentia veritatis: ac breviter conantur enervare nostrum argumentum ex consensu Patrum omnium ætatum. Nos ergo producemus testes consentientes omnium ætatum, et maxime ante Nicænum Concilium.

Prima ætatis, quæ extenditur usque ad annum centesimum Domini, habemus Clementem, Ignatium, Dionysium, Martialem. Primus prodeat Clemens, qui lib. VIII. Constit. cap. 16. dicit, Patrem sine medio genuisse Filium ante omnia, quod est dicere, Filium non esse factum, sed naturaliter, et necessario prodiisse ex Patre. Nam, ut docet Basiliius lib. IV. in Eunom., nihil factum est immediatum opus artificis, quia mediatur operatio, et inter Deum et creaturas mediatur voluntas creandi: nec enim posito Deo, immediate ponitur creatura; at posito Deo, immediate ponitur Verbum ejus. Item cap. 17. postquam recitaverat illud, Sanctus, Sanctus, Sanctus, subiungit explicans: « Sanctus Deus Pater, Sanctus Filius etc. » Et cap. 18. in fine dicit Deo: « Tibi omnis gloria, et honor, et adoratio, Filio, et Spiritui sancto, et nunc et semper, et in omnia secula seculorum. » Similem locum huic profert ex isto Clemente Basiliius lib. de Spir. sanct. cap. 29.

Jam B. Dionysius Areopagita B. Pauli discipulus in lib. de div. nom. cap. I. « Itaque, inquit, in omni ferme Theologica tractatione summam Divinitatem sancte celebrari videmus; ut singularem quidem atque unicam, propter simplicitatem et unitatem illam impartibilem: ut Trinitatem vero propter supersubstantialis sæcunditatis in suppositis tribus expressionem. » Et infra dicit, hanc summam essentiam in una suarum hypostaseon carnem humanam assumpsisse. Similia habet cap. 3. de myst. Theol.

S. Martialis in epist. I, ad Burdigalensem. cap. 10. « Nihil, inquit, discretum in Divinitate Trinitatis sentiat. » Et infra: « Et hæc », Pater, Filius, et Spiritus sanctus, in personis tria divisa, in Divinitate unus Deus indivisus est. » Hanc epistolam multis de causis suspicor non esse illius Martialis, qui dicitur fuisse discipulus Christi; tamen ejuscumque sit, nihil habet pro adversariis, sed omnia pro nobis.

S. Ignatius, Joannis Apostoli discipulus et martyr, in epist. ad Philippenses: « Non in unum trinominem, neque in tres incarnatos, sed in tres ejusdem honoris » credendam esse dicit. Et infra: « Si vero inquit, Deus et homo, cur iniquum vocas Dominum glorie, qui natura invariabilis est? » Et infra: « Illud, inquit, Si Filius Dei es, ignorantiam argumentum est. Si enim id revera agnovisses, scivisses, quod ex æquo potest rerum Conditor universarum, et facere quod non est, et mutare quod est. » In epist. ad Philadelphien. « Si quis dicat, unum esse Deum, et confiteatur Christum Jesum, sed eundem nudum esse hominem putet; hujusmodi serpens est, fraudem et errorem predicans in exitum hominum, et est ejusmodi inops sensu cognomento Ebion. » Nota, hunc locum proprie pugnare adversus novos Ebionitas, qui Christum purum hominem faciunt, quia enim lingua Hebraica $\text{\u03c6\u03b9\u03bf\u03bd}$ Ebion inopem significat, eleganter Ignatius Ebionitas inopes sensu appellavit.

Rursum idem in epist. ad Antiochen. « Abjicite, inquit, omnem Gentilem, et Judaicum errorem, ut nec multitudinem introducatu Deorum, nec prætextu unius Dei negetis Christum. Moses enim Dei famulus fidelis dicens: Dominus Deus tuus Dominus unus est, et unum, et solum prædicans Deum, continuo confessus est et Do-

(1) Act. III, 6.

minum nostrum dicens: Dominus ploit. super Sodomam et Gomorriam a Domino ignem et sulphur ». Et infra: « Omnis, » inquit, « qui annuntiat unum solum Deum, et tollit Christi Divinitatem, is est Diabolus, et hostis omnis justitiæ. » In epist. ad Polye. « Expecta, inquit, Christum Filium Dei in tempore, qui omni tempore caret, palpabilem, omnemque contactum refugientem, utpote incorporeum ». Haec omnia sunt expresse contra Transylvanos, qui Christum temporalem et nudum hominem faciunt. Sunt etiam contra novos Tritheistas et Arianos, qui Christum etsi æternum esse fateantur, tamen verum Deum esse negant. Ex quibus etiam facile colligi potest, quemadmodum sint intelligenda loca, quæ citantur ex Ignatio Valentino Gentilis, et Transylvani lib. II. cap. 6.

Primo, proferunt epistolam ad Magnesianos, ubi dicitur: « Unum et solum verum Deum Patrem suum annuntiavit, ergo, inquit hæreticus, solus Pater est verus Deus. Respondeo: illud *Solum* separare Patrem Christi ab iis, qui non sunt ejusdem substantiæ cum ipso: est enim sensus, Patrem Christi esse illum Deum, qui est unus et solus verus Deus, quod idem de Filio dici potest, et de Spiritu sancto. Nam cum una sit tantum vera Divinitas; et Pater est ille Deus, qui est unus et solus Deus; et Filius est ille Deus, qui est unus et solus Deus; et Spiritus sanctus est ille Deus, qui est unus et solus Deus. Denique nihil aliud Ignatius dixit, quam quod antea Christus ipse Patri suo dixerat: *Ut cognoscant te solum verum Deum* (1).

Secundo, proferunt epistolam ad Tarsenses, ubi Ignatius dicit, Christum esse Filium Creatoris, nec esse illum, qui est super omnia Deus, sed Filium ejus. Respondeo: Christum sic esse Filium Creatoris, ut sit etiam ipse ille idem Creator, ut idem Ignatius dicit epist. ad Philippen. Ratio hujus est, quia Pater gignendo, suam totam essentiam Filio communicavit, ac propterea etiam totam potentiam et sapientiam, qua Mundus creatus est. Porro Pater solus dicitur esse super omnia Deus ab Ignatio, propter principii auctoritatem, non propter naturæ diversitatem: alioqui pugnaret cum Paulo Romano. IX, et etiam ipse secum, qui asseruit in epist. ad Philippen. esse ejusdem

honoris Patrem, et Filium.

Tertio, proferunt epistolam ad Philippenses, ubi de Patre exponit illud Denter. VI. *Dominus tuus Dominus unus est* (2). Et infra, inducit Christum loquentem ad Satanam: « Novi unum, scio solum, non sum Deo adversus, confiteor excellentiam. » Respondeo: Ignatium ex loco Deut. VI, probare velle, unum esse Patrem, et non plures Patres, ut etiam infra docet, unum esse Filium, et non plures. Probat igitur optime hoc modo: *Dominus Deus unus est*, Deut. VI, ergo unus est tantum Deus Pater, nam si essent plures Patres, illi non possent esse unus Dominus Deus. Nunc enim Pater et Filius sunt unus Deus, quia unus est ab alio. Porro excellentiam Patris Filios confitetur ratione principii tantum: unde statim subjungit: « Novi generationis meæ auctorem Patrem ». Posset tamen locus hic intelligi de Christo homine; alloquitur enim Christus homo Diabolum, et tum omnia aptissime quadrant: est enim Christus ut homo vere minor Patre, et Patrem Deum ac Dominum suum appellare potest, sicut ipse dicit Jo. XX. *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum* (3).

Quarto, proferunt ultima verba epist. ad Antioch. « Valete Deo et Christo ». Respondeo: hic distinguimus Christum a Deo ratione humanitatis; nam alioqui in hac epistola Ignatius Diabolum vocat eum, qui prætextu unius Dei negat Christi Divinitatem.

Ultimo, proferunt illud ex epist. ad Ephes. « Medicus autem noster est solus verus Deus ingenuus et invisibilis etc. » Respondeo: hunc locum varie legi; nam quædam antiquiora exemplaria sic habent: « Medicus autem noster unus est solus verus Deus unigenitus, et invisibilis omnium, unigeniti Patris et Genitor ». Alia est lectio apud Theodoretum in I. Dialogo, ubi sic citatur: « Medicus noster est genitus ex ingenito etc. » Athanasius in lib. de Synod. Arimin. et Seleuc. celebratis, citat hunc locum hoc modo: « Unus est medicus noster corporalis et spiritualis, genitus et ingenitus, in homine Deus etc. » exponit ingenitum, id est, increatum. Tamen etiam prima lectio non pugnat contra sententiam nostram. Nam postquam dixerat Ignatius: « Medicus autem noster est solus verus Deus ingenuus »; subjungit: « Habemus autem etiam Medicum

Jesus Christum ante secula unigenitum Verbum. » Ex quo intelligimus, illam exclusivam *Solus* cum dixit Ignatius, « Medicus est solus verus Deus ingenuus. » non exclusisse Filium Dei, sed res creatas, quæ non sunt ejusdem essentia cum vero Dei ingenito.

Secunda ætatis usque ad annum 200. habemus quatuor alios Patres, Justinum, Athanasiorum, Irenæum, et Clementem Alexandrinum. Justinus in lib. de rect. Fid. explicat. initio: « Unus, inquit, revera est universitatis hujus Deus, qui in Patre, Filio, et Spiritu sancto agnoscitur: cum namque ex substantia sua Pater Filium generet, atque ex eadem Spiritum produxerit; jure optime, quæ unam habent eandemque essentiam, una atque eadem dignantur Divinitate. » Et infra probat, non esse creaturam Filium et Spiritum, sed unum Deum Creatorem cum Patre. In Apol. ad Senat. « Porro Filius ejus, inquit, qui solus proprie dicitur Filius, Verbum simul cum illo ante creaturas, et existens, et nascent, quoniam per eum primitus cuncta condidit et ornavit. » In Apol. ad Antonin. initio: « Profitemur, inquit, nos talium, qui habentur Deorum, esse expertes, et Atheos, sed non verissimi illius Dei Patris justitiæ, et castitatis et virtutum aliarum. Verum hunc ipsum, et qui ab eo venit Filium et Spiritum propheticum colimus, et adoramus cum ratione et veritate venerantes etc. » Ubi opponit cultum Trinitatis cultui idolorum, et falsorum Deorum, ac proinde docet, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum esse verum Deum. Ibidem ultra medium vult, illa verba Exod. III. *Ego sum qui sum* (1) a Christo dicta esse. « Ego autem, inquit, quod Mosi e rubo est dictum: Ego sum existens ille Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, et Deus Patrum tuorum, significatum est, mortuos quoque illos exstare, et ipsius Christi homines esse. » Idem repetit prolixè in Dial. cum Triph., ubi etiam non præcual a fine docet, Patrem et Filium vere esse duos, et tamen unius essentia: « Virtutem, inquit, eam a Patre nullo pacto disjungi et secerni posse. » Et infra: « Virtutem istam, quam Deum sermo propheticus vocat, non ita ut Solis lumen nomine tantum numerari, verum numero quoque aliud quiddam esse, supra explicui; Virtutem hanc dicens de Patre genitam,

non per recisionem, veluti ab essentia Patris dispartitam, prout omnia alia divisa et secta non eadem sunt, quæ antea fuerunt, quam scinderentur. »

Ex quibus solvitur objectio Gentilis ex Justino. Objicit enim, quod in Dialogo cum Triphone dicit, Christum esse alium Deum, præter Mundi Conditorum: at Justinus non hoc ait, sed tantum docet, esse alium, id est, aliam personam, quæ sit, et deat Deus et Dominus, præter Patrem, cui attribuitur Mundi creatio; hæc enim sunt verba ejus: *ἕτεροι καὶ ἕτεροι Θεοὶ καὶ κύριος ἕτερος ὑπὲρ τῶν ποιητῶν τῶν ἑσῶν*, ubi illud *ἕτερος* non conjungitur cum *Deus*, sed cum verbo *ἕτεροι* ut sensus sit: « Alius præter Mundi conditorem est, et dicitur Deus. » Item, *ἕτερος ἢ τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ Ἰακώβ καὶ τῷ Μωσῶϊ ὡραθήναι, ἡλεγεμένους καὶ παραμαρμένους Θεοὶ, ἕτερος ἕτεροι τῶν τῶν ποιητῶν Θεοῦ*, hoc est: « Hic qui apparuit Abraham, Isaac, et Jacob, quique dicitur et scriptus est Deus, alius est ab eo, qui omnia fecit. » Et mox explicans quemadmodum sit alius, subjungit: *ἀρκετῶν λόγων ὡς ἴσους*, « numero, inquit, non sententia, » id est, persona, non essentia.

Dices: Si distinguatur Christus a Conditorum Mundi; ergo non est ipse conditor Mundi. Respondeo: per conditorem Mundi describi Patrem, quia Patri attribuitur solet potentia et creatio: nam alioqui etiam Filium esse Creatorem Mundi, idem Justinus apertissime docuit in Apol. ad Senat.

Athenagoras in Apol. ad Antonin. « Filius, inquit, Dei est Verbum Patris, idea, et efficacia. Ab ipso enim et per ipsum facta sunt omnia, quum Pater et Filius unum sint, ita ut Filius sit in Patre, et Pater in Filio. » Et infra: « Primigenio hic est Patris progenies, quæ non ut facta; a principio enim Deus, qui est mens æterna, ipse in seipso Verbum, aut Rationem habet. » Et infra: « Quis igitur non miretur, nos qui Deum Patrem prædicamus, et Deum Filium, et Spiritum sanctum, ita ut et unionis eorum vim et ordinis distinctionem exponamus. » Et multo infra: « Ut Deum asserimus, et Filium ipsius Verbum, et Spiritum sanctum: tria quidem secundum potentiam Patrem, Filium, et Spiritum: actu vero et essentia unum. »

S. Irenæus lib. III, cap. 6. « Neque igitur, inquit, Dominus, neque Spiritus sanc-

(1) Joan. XVII, 3. — (2) Deut. VI, 4. — (3) Joan. XX, 17.

(1) Exod. III, 14.

tus, neque Apostoli eum, qui non esset Deus, definitive et absolute Deum nominassent aliquando, nisi esset verus Deus: neque Dominum appellassent aliquem ex sua persona, nisi qui dominatur omnium, Deum Patrem et Filium ejus. » Et infra: « Vere igitur cum Pater sit Dominus, et Filius vere sit Dominus, merito Spiritus sanctus Domini appellatione signavit eos. » Lib. III, cap. 8. « Is quidem, qui omnia fecerit cum Verbo suo, juste dicitur Deus et Dominus solus: quæ autem facta sunt, non jam ejusdem vocabuli participabilia esse, neque juste id vocabulum sumere debere, quod est Creatoris. Lib. III, cap. 12. Annuntiaverunt Apostoli, « hunc esse Christum Filium Dei æternum, eorum Regem. » Et cap. 16. « Cum, inquit, declaratum sit manifeste, quoniam neminem alium Deum vocaverunt, vel Dominum nominaverunt, qui veritatis fuerunt prædicatores, et Apostoli libertatis, nisi solum verum Deum Patrem et Verbum ejus, qui in omnibus principatum ejus habet: manifeste erit ostensum, quod Factorem cœli et terræ, et qui locutus sit cum Mose, et Legis dispositionem ei dederit, qui convocaverit Patres, Dominum Deum confiteri eos, et alterum neminem nosse etc. » Et cap. 20. « Exclusa est, inquit, omnis contradictio dicentium, si ergo tunc natus est, non erat ante Christus. Ostendimus enim, quia tunc non cœpit Filius Dei, existens semper apud Patrem. » Lib. IV, cap. 11. « Ipse igitur Christus, inquit, cum Patre vivorum est Deus, qui et locutus est Mose, et qui Patribus manifestatus est. »

Sed objiciunt Gentilis et Transylvani multa ex Irenæo. Primo illud ex lib. I, cap. 2. « Ecclesia accepit eam Fidem, quæ est in unum Deum Patrem omnipotentem, qui fecit cœlum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt; et in unum Jesum Christum Filium Dei, incarnatum pro nostra salute: et in Spiritum sanctum etc. » Ubi unus Deus omnipotens et creator dicitur Pater, et hujus unus Dei creatoris Filius dicitur Jesus Christus. Ex quo sequi videtur, Christum non esse unum Deum creatorem cum Patre.

Respondeo: hic vocem *Unum* tenere se ex parte Dei, non ex parte Patris: non est enim sensus, quod unus Pater, id est, solus Pater sit Deus creator, sed quod Pater sit ille Deus, qui est unus et solus creator cœli et terræ. Quod autem non dicitur etiam de Filio, quod sit ille unus Deus creator; id

factum est, quia Irenæus ibi recitat Symbolum Fidei, et Symbolum debet esse brevissimum, et ideo non debent repeti, quæ possunt colligi ex dictis. Poterat autem intelligi, Filium esse etiam illum unum Deum creatorem, tum, ut docet Cyrillus in explicat. Symb. Nic., quia in Patre Filius intelligitur; tum etiam, quia dictum erat unum tantum esse Deum; et tamen Fides in Deum dicebatur esse Fides in Patrem, in Filium, et in Spiritum sanctum. Unde idem Irenæus in locis citatis a nobis, dicit, Christum esse Deum, et Dominum creatorem, et sempiternum esse Deum; et tamen semper repetit, unum tantum esse Deum.

Secundo, proferunt multa loca ex lib. II, cap. 3. et lib. III, cap. 6. 9. 11. 12. 16. 18. et lib. IV, cap. 1. 2. et 37. et lib. V, ubi repetit sæpissime Irenæus, Deum Israel creatorem cœli et terræ esse Patrem Christi, et quod Christus seductor fuisset, si alium Deum prædicasset præter Patrem suum etc. Hinc enim deducunt, Christum non esse unum Deum cum Patre, cum Pater et Filius distinguantur, et sint duo, non unus; et alter eorum dicitur Deus Israel creator.

Respondeo: Irenæum tam sæpe illa repetere propter Valentinum et Marcionem hæresiarchas, qui introducebant alium Creatorem et Deum Israelis, præter Patrem Christi. Cæterum ex eo, quod Pater Christi dicitur Creator et Deus Israelis, non modo non sequitur, Filium non esse illum ipsum Creatorem et Deum Israelis, sed potius sequitur esse. Nam sicut homo hominem generat, et Rex Regem, ita Creator Creatorem, et Deus Deum, cum hoc tamen discrimine, quod quia natura divina est impartibilis, Deus gignit eundem numero Deum, sed distinctum tamen in persona: homo vero gignit hominem eundem tantum in specie.

Tertio objiciunt, quod Irenæus exponat de solo Patre, non de Trinitate illa verba Deuter. VI. *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est.* Sic enim ait lib. IV, cap. 2. « Christus suum Patrem confitetur, quem et Lex annuntiat, dicens: *Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est.* »

Respondeo: non dicere Irenæum, de solo Patre eum locum debere intelligi, nec nos ita de Trinitate eum intelligere, ut non intelligatur etiam de qualibet persona seorsim. Nec enim Trinitas est, ut somniant adversarii, a Patre, Filio, et Spiritu sancto distincta: sed quod de qualibet persona dicitur

seorsim, dicitur etiam de omnibus simul, et contra, exceptis tantum proprietatibus personalibus. Clemens Alexandrinus lib. I. Pædag. cap. 6. « Sed, inquit, eum Filium, cum Deus esset, nihil didicisse fuit consentaneum. Neque enim quisquam Verbo major fuerit, sed neque magister, ac Doctor est ejus, qui solus est magister. An non ergo vel inviti fatebuntur, Verbum perfectum ex perfecto Patre natum? » Lib. III, cap. ult. in fin. sic ait: « Laudemus unum Patrem, et Filium una cum sancto Spiritu, qui unus est omnia, in quo omnia, per quem omnia unum, qui est undequaque bonus, undequaque pulcher, undequaque sapiens, undequaque justus, cui gloria nunc, et in secula seculorum, Amen. » Denique testatur Rufinus in Apol. pro Orig., Clementem huic in omnibus suis scriptis celebrare unam gloriam et majestatem trium personarum.

Tertiæ ætatis habemus alios sex, ac primum Origenem. Origenes Clementis discipulus, habet quidem in suis scriptis apertissimas blasphemias contra Filium Dei, et Spiritum sanctum, ut patet ex Epiphano in epist. ad Jo. Hierosolym.; et ex Hieronymo in epist. ad Avitum de errorib. Orig.; tamen valde credibile est, eos insertos ab Ariano postea, ut Rufinus docet in Apol. pro Orig. Nam inveniuntur etiam in scriptis ejus sententiæ omnino Catholicæ; et Athanasius in epist. de decr. Nicæn. Synod. citat Origenem contra Arianos, et addit, Arianus nullum ex Veteribus pro suo errore afferre potuisse.

Præterea, magister Origenis Clemens, et discipulus Origenis Gregorius Thaumaturgus rectissime de Trinitate sentiunt; quomodo igitur probabile est ipsum tam male sensit? Origenes igitur lib. VII, in epist. ad Rom. exponens cap. 9. sic ait: « Miror, quomodo quidam legentes, quod Apostolus dicit: *Unus Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia;* neque, Filium Dei Deum debere profiteri, ne duos Deos dicere videantur. Et quid de hoc loco Apostoli facient, in quo aperte Christus super omnia Deus esse perscribitur? Sed non advertant, qui hæc ita sentiunt; quod sicut Dominum Jesum Christum non ita unum esse Deum dixit, ut ex hoc Deus Pater, non Dominus dicatur: ita et Deum Patrem non dixit ita esse unum Deum, ut Deus Filius non credatur. Unus autem uterque est Deus. » Item: « Qui autem super omnes

est, supra se neminem habet: non enim contra Patrem ipse, sed de Patre. » Item infra: « Evidenter ostenditur natura Trinitatis, et substantia una, quæ est super omnia. » Hæc Origenes, quæ certe clarissima sunt.

S. Gregorius Thaumaturgus Neocæsariensis Episcopus in confessione Fidei, quæ extat apud Eusebium ex versione Ruffini lib. VII, hist. cap. 25. et apud Gregorium Nisenum Orat. in Gregor. Thamat., et in tom. Concil. ante V. Synod. dicit, Verbum Dei esse verum Filium veri Patris, Deum ex Deo, invisibilem ex invisibili, æternum ex æterno. Et addit: « Trinitas perfecta, majestate, æternitate, et regno minime dividitur. » Item: « Neque serviens quid, neque factum, neque additum in Trinitate reperitur. »

S. Dionysius Romanus Episcopus volumina edidit præclara, de quibus ita Athanasius in epist. de sent. Dionys. Alexandr. « Porro, inquit, ex Dionysii Episcopi Romani voluminibus contra eos, qui Filium Dei opus, aut creaturam asseverant, scriptis, clare ostenditur, hæresim Christi hostium Ariatorum non jam primum, sed olim ab omnibus damnatum fuisse. » Item in epist. de decret. Nicæn. Synod. ult. med. idem Athanasius recitat hæc verba Dionysii Episcopi Romani: « Audio quosdam apud vos divini verbi magistros, hujus sententiæ professores, qui ex diametro, ut sic dicam, pugnant cum placitis Sabellii. Ille enim cum blasphemiam dicit, Filium esse Patrem, Patremque Filium: isti autem quodammodo tres Deos constituunt, dum in tres substantias alienigenas sanctam Unitatem dispartiunt. Uniri enim necesse est omnium Deo Dei Verbum, et in eodem hæere, versarique Spiritum sanctum, et sanctam Trinitatem in unum omnium rerum Deum omnipotentemque, veluti in verticem Principemque consummari, et coalescere. Marcionis enim vaniloqui doctrina sectionem, divisionemque Monarchiæ in tres principatus instituit, sed diabolica institutio est, non autem verorum Christi discipulorum. Illi enim ut Trinitatem prædicari a sacris litteris plane sciunt, ita tres esse Deos, a veteri, aut novo Testamento induci, nequaquam agnoscunt. Cæterum non minus culpaveris eos, qui Filium Dei opus credunt, et factum Dominum opinantur, cum sacra eloquia generationem ei congruentem, non formationem aut creatio-

nem tribuant. » Et infra : « Non igitur dividenda est in tres Deitates admirabilis et divina Unitas, neque sub nomine creationis minuenda est dignitas et immensa majestas. » Et infra : « Ita et divina Trinitas, professioque Monarchiæ conservari poterit. » Hæc ille, qui ante 1300. annos, non solum Arianos nondum natos, sed etiam nostri temporis Tritheistas, et Samosatenos condemnavit.

S. Dionysius Alexandrinus Episcopus, cum accusatus fuisset apud Romanum Episcopum Dionysium, quod Filium Dei creaturam dixisset, scripsit apologiam, ex qua quædam citat Basilius lib. de Spir. sanc. cap. 29. multa vero Athanasius in epist. de sent. Dionys. Alexandr. inter alia hæc ponit : « Jam, inquit, quia splendor est æternæ lucis, omnibus modis ipse quoque æternus est. » Et infra : « Hoc pacto Unitatem, quæ indivisibilis est, in Trinitatem dilatamus, et Trinitatem, quæ diminui non potest, in Unitatem. Deinde cum illum accusarent, quasi diceret, Filium unum esse ex numero rerum factarum, et nequaquam Patri suo consubstantialiam. » Et infra : « Ostendo, inquit, falsum esse crimen, quo mihi obijciunt, quod Christum Deo consubstantialiam esse negassem. » Hæc ille.

Tertullianus lib. IV in Marcion. « Omnia sibi tradita dicit a Patre. Credas, si Creatoris est Christus, cujus omnia, quia non minori se tradidit omnia Filio Creator, quæ per eum condidit. » Lib. cont. Prax. cap. 3. « Quoniam, inquit, ipsa regula Fidei a pluribus Diis sæculi ad unicum et verum Deum transfert, non intelligentes unicum quidem, sed cum sua *circumplexione* esse credendum, expavescent ad *circumplexionem*. Numerum et dispositionem Trinitatis divisionem præsumunt Unitatis, quando Unitas ex semetipsa derivans Trinitatem, non destruat ab illa, sed administratur, etc. »

Nota, vocari a Tertulliano œconomiam Dei, ordinem et dispositionem trium personarum. Infra cap. 9. « Ecce, inquit, dico, alium esse Patrem, et alium Filium, et alium Spiritum. Male accepit idiotæ quisque aut perversus hoc dictum, quasi diversitatem sonet, et ex diversitate separationem portendat Patris, et Filii, et Spiritus. Necessitate autem hoc dico, cum eundem Patrem, et Filium, et Spiritum contendunt adversus *circumplexionem* Monarchiæ adulantes, non tamen diversitate alium Filium a Patre, sed distribu-

tionem : nec divisionem alium, sed distinctionem, quia non sit idem Pater, et Filius, vel modulo alius ab alio. » Et infra cap. 12. « Alium autem quomodo accipere debeas, jam professus sum, personæ non substantiæ nomine, ad distinctionem non ad divisionem. Cæterum ubique teneo unam substantiam in tribus coherentibus. » Et infra cap. 13. « Si una persona et Dei et Domini in Scripturis inveniretur, merito Christus non esset admissus ad nomen Dei ac Domini. Nemo enim alius præterquam unus Deus prædicabatur. » Et paulo infra : « Itaque, inquit, Deos omnino non dicam, nec Dominos, sed Apostolum sequar, ut si pariter nominandi fuerint Pater et Filius, Deum Patrem appellem, et Jesum Christum Dominum nomen. Solum autem Christum potero Deum dicere, sicut idem Apostolus, ex quibus Christus, qui est, inquit, Deus super omnia benedictus in ævum omne. » Et infra cap. 17. « Et nomen Patris, inquit, Deus omnipotens, Altissimus, Dominus virtutum, Rex Israelis, Qui est : hæc dicimus et in Filium competisse, et in his Filium venisse, et in his semper egisse, et sic ea in se hominibus manifestasse : omnia, inquit, Patris mea sunt, cur non et nomina? » Et infra cap. 23. « Qui tres unum sunt, non unus, quomodo dictum est : Ego et Pater unum sumus ; ad substantiæ unitatem, non ad numeri singularitatem. »

Ex his explicari possunt loca in contrarium adducta a Gentili et Transylvanis. Primo obijciunt ex lib. cont. Hermog. non procul ab initio : « Nam, inquit, nec Pater esse potuit ante Filium, nec iudex ante delictum. Fuit autem tempus cum et delictum, et Filius non fuit, quod iudicem, et qui Patrem Dominum faceret. »

Respondeo : verba ista male sonare, nec usurpanda esse ; non tamen apud Tertullianum significare Filium Dei ut Deum non semper fuisse : nam in lib. cont. Prax. cap. 8. sic ait : « Sermo ergo, et in Patre semper, sicut dicit : *Ego in Patre* ; et apud Deum semper, sicut scriptum est : *Et Sermo erat apud Deum*. et nunquam separatus a Patre : *Quia Ego et Pater unum sumus*. » Et cap. 3. dixerat : « Ante omnia Deus solus erat. Solus autem, quia nihil aliud extrinsecus præter illum. Cæterum ne tunc quidem solus, habebat enim secum Rationem suam. » Ille ergo Filius, de quo dicit Tertullianus in lib. cont. Hermog., quod non semper fuit, non est Verbum Dei, sed Filius per adoptionem,

id est, quivis alius sanctus homo, vel Angelus ; non enim hic de Christo agitur, sed de creatura rationis particeps quæ extrinsecus accessit, et Deum ex tempore Patrem denominavit. Vel si sit Filius ille Verbum Dei ; per tempus quo non erat, non intelligitur verum tempus, sed prioritas quædam originis. Solum enim Tertullianus ibi dicere intendit, Deum non potuisse vocari Patrem, nisi postquam Filium habuit : sed prior explicatio solidior est et facilior.

Secundo, obijciunt ex lib. cont. Prax. « Dum Filium agnosco, secundum a Patre defendo. » Respondeo : secundum vocat Filium, et Spiritum tertium, propter ordinem originis, non propter gradus diversos in essentia. Nam lib. cont. Hermog. longe ante medium sic ait : « Divinitas gradus non habet, utpote unica. » Et in lib. cont. Prax. sæpissime repetit, unam esse substantiam Patris et Filii. Unde in eod. lib. circa princ. cum dixit, Filium distingui a Patre, non statu, sed gradu, per gradum intelligit ordinem personarum.

Tertio, obijciunt illud ex eodem loco : « Pater tota substantia est, Filius vero derivatio totius, et portio. » Respondeo : cum Tertullianus dixerit, Divinitatem non habere gradus, et evidens sit, eam esse omnino impartibilem ; necessario hæc verba intelligi debent de sola distinctione personali, quam in toto libro intendit. Vocat autem Filium portionem, et Patrem totam substantiam, quia Pater est fons et principium aliarum personarum, et in ea ratione quædam majoritatem habet ; et hoc modo seipsum explicat cap. 9. « Filius, inquit, derivatio totius et portio, sicut ipse proficitur, quia Pater maior me est. Sic et Pater alius a Filio, dum Filio major ; dum alius qui generat, alius qui generatur ; dum alius qui mittit, alius qui mittitur, etc. » et tamen antea, dum loqueretur de substantia, dixerat, Filium non esse alium a Patre.

Quarto, obijciunt illud ex eod. lib. cap. 15. « Consequens erit, inquit, ut invisibilem Patrem intelligamus pro plenitudine majestatis, visibilem vero Filium agnoscamus pro modulo derivationis. » Unde ibidem docet, in omnibus apparitionibus Dei in Testamento veteri, semper visum fuisse Filium, Patrem autem mansisse invisibilem.

Respondeo : apud Tertullianum Patrem

dici invisibilem, et Filium visibilem, non quod natura Filii visibilis sit, Patris autem invisibilis ; sed quia Pater, ut Tertullianus et multi alii putant, nunquam apparuit in forma corporea, Filius autem multoties, tam in Testamento veteri assumens ad tempus formas visibiles, quam in novo assumens carnem. Cum autem dicit, Filium visibilem pro modulo derivationis, non loquitur de derivatione Filii a Patre per æternam generationem, sed de derivatione ad nos per assumptionem formæ visibilis : id vero ita esse, patet. Primo, quia paulo post sic ait Tertullianus : « Dicimus et Filium suo nomine eam tenus invisibilem, quæ Sermo, et Spiritus Dei ex substantiæ conditione jam nunc, et quia Deus, et Sermo, et Spiritus : Visibilem autem fuisse ante carnem eo modo quo dicit ad Aaron et Marianam : Et si fuerit Prophetes in vobis, in visione cognoscat illi. » Secundo, quia paulo infra, de Patre dicit dictum esse illud I. Timoth. I : *Regi sæculorum immortalis, invisibilis soli Deo* (1) : de Filio autem contraria dici posse, cum constet eum mortuum et visum, ubi manifeste loquitur de Filio secundum formam humanam.

Est autem hic observandum, Tertullianum undecumque arripere occasionem probandi, Patrem non esse Filium, contra hæresim Praxæ. Et quoniam Scripturæ dicunt, Deum esse visum Abrahæ, Jacob, Mosi, Isaïæ : et Christum Deum visum Apostolis ; Tertullianus inde facit argumentum, duas esse in Deo personas, unam invisam, alteram visam. Et ut argumentum melius consistat, omnia loca ubi dicitur Deus apparuisse, exponit de Filio, et omnia ubi dicitur Deus non posse videri, exponit de Patre. Et quamquam hoc argumentum ejus non est adeo solidum ; nam potest dici eadem persona divina visibilis et invisibilis ; visibilis in specie creata, invisibilis in essentia et personalitate sua ; tamen ex hoc ejus argumento colligimus, mentem ejus non fuisse, negare Christi divinitatem, sed asserere ejus propriam personalitatem.

Quinto, obijciunt ex lib. de Trin. unam Deum Judæorum esse Patrem Christi, et Deo Patri nihil comparari posse, et Filium non eripere Patri illud, quod unus est Deus.

Respondeo primo : librum non esse Tertulliani, ut patet, tum quia nominatim refelluntur in hoc libro Sabelliani, qui non-

(1) I. Timoth. I. 17.

dum orti erant tempore Tertulliani, tum etiam quia B. Hieronymus lib. II contra Rufin. hunc librum tribuit Novatiano. Secundo dico, ea loca non esse contra nos; nam vere unus Deus Judæorum est Pater Christi, neque Christus eripuit Patri ut sit unus Deus, quia Christus non est aliquis secundus Deus, sed idem Deus cum Patre. Nec tamen Patri quidquam comparari potest, si spectes originem, cum ille sit principium aliarum personarum, non contra; cum quo tamen consistit æqualitas in substantia trium personarum.

S. Cyprianus tract. De idol. vanit. ult. med. inquit: « Unus omnium Dominus est Deus, neque enim illa sublimitas potest habere consortem, cum sola omnem teneat potestatem. » Et infra: « Hic Deus noster, hic Christus est. » Et lib. II ad Quirin. cap. 6. quod Deus sit Christus, probat ex illis Scripturæ locis, quæ omnium consensu loquuntur de uno vero Deo Israel: ut ex illo Genes. XXXV: *Fac altare Deo, qui apparuit tibi, quando fugiebas Esau.* Item ex illo Isaia XLV: *In te est Deus, et non absque te Deus vere, tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator.* Item ex illo Rom. IX: *Ex quibus Christus, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* (1). Ex quibus apparet, Christum Cypriano esse verum Deum Israel.

Ex Cypriano allegant pro se Transylvani lib. II, cap. 6. locum unum in explicatione Symboli, ubi dicitur Creator Deus Pater Christi, et unum esse Deum Patrem, unum Dominum Jesum Christum, unum Spiritum sanctum.

Respondeo primo: Symboli explicationem non esse Cypriani, sed Ruffini; nam ibi refelluntur nominatim Arius, Eunomius, et Photinus, qui tempore Cypriani nondum nati erant. Ex quo habes, quanta sit eruditio historica Transylvanorum, qui nondum didicerunt, quo tempore existerint ipsorum prædecessores et parentes. Secundo dico: paulo infra ea verba, quæ Transylvani citant, haberi expressam ipsorum refutationem; sic enim ait Auctor: « Concilium vanitatis est, quod ait Paulus Samosatenus, et post eum successor ejus Photinus docuit, qui asseruit, Christum non fuisse ante sæcula natum, sed ex homine Deum existimat factum. Concilium vanitatis est, et quod Arius atque Eunomius docuit, qui Filium non ex ipsa

Patris substantia natum, sed ex nihilo creatum volunt; et Filium Dei habere initium, et minorem esse Patre, etc. » Sed certe majore ratione dici potest, concilium vanitatis synagoga Transylvanorum, qui non solum idem docent, quod olim Paulus Samosatenus, sed etiam pro se allegant eos libros, quibus ipsi apertissime refelluntur. Dico tertio: Christum esse Filium Creatoris, et ideo ipsum etiam esse Creatorem, et eundem cum Patre, quia totam Patris essentiam nascendo accepit. Nec officit sententiæ nostræ, quod Pater vocetur unus Deus: nam etiam Filius dicitur unus Dominus; et tamen constat, etiam Patrem esse Dominum.

Quartæ ætatis habemus in primis generalem Synodum Nicenam Patrum 318., quæ Symbolum edidit, quod recitatur a Rufino lib. X hist. cap. 6. et rursus repetitur in Symb. Constantinop. cap. 1. et explicatur ab Athanasio, et Cyrillo; et ejus omnes fere Patres cum honore meminerunt. In eo Symbolo hæc de Filio dicitur. Primo, quod sit verus Deus. Secundo, quod sit *ὁμοουσιος*; Patri, id est, ejusdem essentia: cum illo. Tertio, quod sit æternus. Quarto, quod sit immutabilis, et invertibilis sicut Pater. Quinto, quod sit genitus, non factus. Itaque non potuerunt Patres clarius refellere eos, qui Filium creaturam esse volunt.

De hoc Symbolo Transylvani mirum judicium protulerunt: nam lib. I, cap. 4. dicunt esse Symbolum Antichristi, et illa verba *Genitum non factum* esse Antichristi deliria, cum tam aperte pugnent cum Paulo qui dicit: *Factum esse ex semine David*, Rom. I, et *Factum esse ex muliere* (2) Galat. IV. At lib. II, cap. 6. dicunt, in hoc Symbolo suam sententiam contineri, cum dicatur solus Pater unus Deus Creator. Sic enim incipit: *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cæli et terræ, et in unum Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei.*

At in utroque vere ipsi delirant. Symbolum enim cum ait, Filium genitum, non factum, loquitur de Christo ut Deus est, nam paulo infra dicitur: *Et incarnatus est, et homo factus est.* Itaque idem Symbolum asserit, Filium factum, et non factum: factum qua homo est; non factum qua Deus est. Quemadmodum etiam B. Paulus factum dicit ex muliere, et ex semine David, quod atinet ad naturam humanam, quam assump-

sit in tempore; et alio loco dicit, non factum ex materia creata, sed genitum a Patre ante omnem creaturam.

Porro Pater sic dicitur unus Deus, ut sæpe jam diximus, sicut Filius unus Dominus: ut enim hinc non excluditur Pater a nomine Domini, ita nec Filius a nomine Dei, sed utrobique unus tenet se ex parte prædicati, non subjecti, id est, non est sensus, quod unus Pater sit Deus, sed quod Pater sit ille Deus, qui est Deus unus.

Præter Concilium Nicenum habemus hoc eodem seculo Synodum Constantinopolitanam 150 Patrum, quæ iterum asseruit, Filium Patri homousion. Præterea habemus in hæc ætate multos Patres Græcos et Latinos. Athanasius enim scripsit quinque sermones Nazianzenus contra Arianos, et omnia præterea sua opera eodem direxit. Basilus libros quinque contra Eunomium. Gregorius Nazianzenus orationes quinque de Theologia. Gregorius Nissenus libros etiam quinque, id est, librum unum de Trinitate, et quatuor sequentes fere ejusdem argumenti. Cyrillus Hierosolymitanus quinque Catecheses de hac re scripsit, id est, a septima ad undecimam. Epiphanius accurate scripsit, tum contra Paulum Samosatenum hæres. 63. tum contra Arianos, hæres. 69.

Ex Latinis scripsit Hilarius libros duodecim de Trinitate. Lucifer Calaritanus lib. ad Constantium pro Athanasio, et alterum quod sit moriendum pro Dei Filio. Marius Victorinus libros quatuor contra Arium. Gregorius Beticus librum de Fide contra Arianos. Sæbadius librum adversus Arianos. Ambrosius libros quinque de Fide. Philastrius in lib. de hæresibus, Samosatenum et Arium breviter confutavit.

Ex Patribus quartæ hujus ætatis adversarii solum objiciunt Hilarium et Ambrosium: Nam Hilarius lib. IX de Trinit. dicit, solum Patrem esse unum verum Deum, licet etiam Christus sit Deus. Ambrosius in cap. 4. I. ad Timoth. explicat de solo Patre illa verba: *Regi sæculorum immortalis, invisibilis, soli Deo.* Et ibidem de solo Patre dicit, esse dictum a Domino: *Nemo bonus nisi solus Deus.* Et in cap. VI exponit de solo Patre illud: *Qui solus est potens Rex regum, et Dominus dominantium* (1).

Respondeo: Hilarium dicere, solum Patrem esse verum Deum, sic tamen, ut non

negetur etiam Filius esse verus Deus, quia in Patre intelligitur Filius, qui ejusdem essentia: est cum Patre. Verba ipsa quæ Transylvani citant lib. II, cap. 6. ex Hilarii lib. IX, hoc docent: « Sed solus forte, inquit, Pater Deus verus Christo non relinquit ut Deus sit. Non relinquit sane, si unus Deus Pater Christo, ut unus sit Dominus non relinquit; quod si unus Deus Pater Christo non admittit, ut unus sit Dominus: ita solus Deus Pater verus Christo Jesu non auferat, ut Deus verus sit. » Ubi apertissime B. Hilarius confitetur, Christum esse verum Deum, et unum cum Patre, sicut est unus, et verus Dominus cum eodem Patre.

Ad locum Ambrosii, primo objicito istis Commentariis, quæ non certo sunt Ambrosii, lib. II. de Fide cap. 1. et 3. et lib. III. cap. 2. ubi contendit illa nomina: *Rex Regum, immortalis, invisibilis, bonus, potens*, etiam Filio convenire, et non soli Patri. Secundo dico: in his Commentariis auctorem eorum tribuere soli Patri illa epitheta, non quia solus habeat, sed quia solus habet a se. Nam in cap. 6. ita se explicat: « Hæc omnia, inquit, habet Pater, similiter et Filius a Patre. » Solam invisibilitatem tribuit simpliciter soli Patri, quia solus Pater non apparuit in forma visibili: Filius autem apparuit, ut dictum est in locis Tertulliani; Tertullianum enim hic auctor secutus est.

Et quia Transylvani lib. II, cap. 6. audent dicere: Ambrosium ubique defendere Patris æterni eminentiam, notemus unum, aut alterum locum ejus lib. V. de Fid. c. ult. « Ad te, inquit, nunc omnipotens Pater cum lacrymis verba convertit. Ego te quidem inaccessible, incomprehensibilem, inastimabilem prompte dixerim, sed Filium tuum minorem non ausim dicere. » Et infra: « Si majorem Filio dixerem, ut Arius asserit, impie judicavi. » Item in cap. II. ad Philippen. « Jure, inquit, exæquavit se Deo. Item Christus sciens in forma Dei se esse æqualem se ostendit Deo. » Quanta igitur est impudentia dicere, ab Ambrosio ubique prædicari eminentiam Patris, cum ipse disertis verbis, nec Patrem majorem, nec Filium minorem pronuntiare audeat, et contra, æqualem ubique asserat? Sed non est hoc primum, nec erit postremum hæreticorum mendacium.

Quintæ ætatis ab anno 400. usque ad 500. habemus duas Synodos generales, quæ ite-

(1) Gen. XXXV, 1; Isai. XLV, 14 et 15; Rom. IX, 5. — (2) Rom. I, 3; Galat. IV, 4.

(1) I. Timoth. I, 17; Marc. X, 18; I. Timoth. VI, 15.

rum approbaverunt Symbolum Nicænum, nimirum Synodum primam Ephesinam in epist. ad Nestor. et Chalcedonensem, act. 2. Præterea multos Patres, qui ex professo scripserunt pro vera Christi divinitate: nimirum ex Græcis Chrysostomus multa eloquentissime ac doctissime scripta reliquit in Orat. quod Christus sit Deus. Et in precedente in dictum Apostoli: *Tunc et ipse Filius subieciatur ei etc.* (1). Et in Commentar. suis in I. cap. Joan. et I. ad Coloss. et II. ad Philippens. et alibi. Item Theophilus Alexandrinus in I. Pasch. epist. Cyrillus edidit libros septem de Trinitate contra Arianos, et quatuordecim libros Thesauri. Præterea in Comment. in Joan. numquam omittit occasionem refellendi Arianos. Theodoret. lib. IV: De hæret. fabul. lib. II. ad Græc. in epitome divinar. decretor. et in epist. B. Pauli, passim disputat contra eos, qui negant Christum esse Deum verum.

Ex Latinis Gaudentius tract. 7 in Exod. et in epist. ad Paulum de dicto Evangelii, Pater major me est, eleganter Arianos refellit. Hieronymus saepe Arianos reprehendit, atque etiam convincit, ac præsertim in lib. cont. Luciferian. in epist. ad Marcellam de errorib. Montani; item in alia ad Avit. de errorib. Origen. et in duabus ad Damas. de nomine hypost. Augustinus scripsit libros quindecim de Trinitate; tres contra Maximinum Arianum; item librum contra sermonem Arianorum; epistolas aliquot, ut 174. et sequentes, in quibus acutissime Arianos confutat. Denique in Comment. Evangelii Joannis passim disputat contra Arianos. Rufinus in explicatione Symboli, breviter quidem, sed apertissime Samosatenum, et Arium reprehendit. Idacius Clarus librum scripsit ad Varimadum contra Arianos. Cassianus in septem libris de Incarnatione multa inserit adversus eandem hæresim; quod etiam facit Prosper lib. III. De promissionib. et prædictionib. Dei, cap. 2, 3, et 4. S. Leo Pontifex in epist. ad Flavian. celeberrima, et passim in suis epistolis, et Sermonibus, sed præcipue sermon. I. de Pentecoste, Arianorum hæresim destruit. Idem facit denique Cerealis Episcopus in lib. contra Maximin. Arianum.

Ex his Patribus Transylvani lib. II, c. 6. obijciunt primo Chrysostomum, qui in I. cap. I. Timoth. homil. 4. dicit, illa epitheta:

Regi sæculorum, immortalis, invisibili etc. (2). habere Patrem per se, Filium autem a Patre. Ex quo ipsi colligunt, Filium dono gratiæ factum esse Deum, Regem immortalem etc. At Chrysostomus repugnat; sic enim ait: « Ipse Pater hanc per naturam habet, nos autem per gratiam; numquid ita et Filius? minime vero. Verum et ipse hanc per naturam habet. » Et infra: « Neque cum audio Patrem Regem sæculorum, a Filio dominatum tollo. Communia enim ista sunt, et Patris, et Filii. »

Secundo, obijciunt Cyrillum qui lib. X. thesauri, cap. 4. exponit de Patre, non de Trinitate illud Isa. XLIV. *Ego primus et ego novissimus* (3). Respondeo: dicit eo loco Cyrillus, illa verba convincere Patri, sed non negat convenire Filio. Imo cap. 6. sic ait, hunc locum explicans: « Non ad dejectionem Filii hæc a Patre dicuntur, nisi forte, ut apud fabulas Gentium fertur, inter Filium et Patrem bellum esse credatis: sed ad dejectionem falsorum deorum, primum postremumque, hoc est, sempiternum se Pater Deum appellat, secumque Filium necessario intelligit. » Et c. 4. cit. « Nam, inquit, cum ipse Filius natura increatus sit, et omnium Dominus, atque creator etc. »

Tertio, obijciunt Hieronymum, quem dicunt diu reluctantem veritati, tamen claritate Scripturæ victum, confessum esse unum Deum esse Patrem: nam in c. IV. ad Ephes. illud: *Unus et Pater omnium* (4), dicit, de Deo Patre esse intelligendum. At Hieronymus ibidem istam calumniam refellit: dicit enim, non excludi Filium, cum dicitur Pater unus Deus, sic ut non excluditur, Pater cum dicitur Filius unus Dominus: « Si, inquit, ut existimant Ariani, Deus Pater solus est Deus, eadem consequentiā solus erit Dominus Jesus Christus, et nec Pater erit Dominus, nec Filius Deus. Sed absit, ut non sit vel in dominatione Deitas, vel in Deitate dominatio. Unus est Dominus, et unus est Deus, quia Patris et Filii dominatio, una divinitas est. Propterea et Fides una dicitur, quia similiter in Patrem et in Filium, et in Spiritum sanctum credimus. »

Ultimo, obijciunt August. lib. VI. Trinit. cap. 9. ubi sic ait: « Quid agimus de illo testimonio Domini? Patri enim dicebat, et Patrem nominaverat. ad quem loquebatur, cum dixit: Hæc est autem vita æterna, ut

(1) I. Cor. XV, 28. — (2) I. Timoth. I, 17. — (3) Isai. XLIV, 6. — (4) Eph. IV, 6.

cognoscant te unum verum Deum. Videndum est, an intelligere cogamur, tanquam hoc insinuare volerit, quia et solus Pater Deus verus est: ne non intelligeremus Deum, nisi ipsa tria simul. » Hic videtur Augustinus dicere, nos cogi ad assentiendum solum Patrem esse Deum verum. Unde Transylvani lib. II, cap. 6. exultantes aiunt, Augustinus contradicendo huic veritati corroborat eam. Item clarissimam lucem non ferens, ipse quoque veritatem vel invitatus confessus est.

At miseri Transylvani æquivocatione decepti sunt. Nam ista propositio: « Solus Pater est verus Deus, » potest habere duplicem sensum. Unum ejusmodi: « Solus Pater est verus Deus, » id est, « nulla persona est verus Deus præter Patrem. » Alterum: « Solus Pater est verus Deus, id est, Pater etiam seorsim, et solus consideratus adhuc est verus Deus. » Prior sensus est Arianus, et eum arripuerunt Transylvani; posterior est Catholicus, et ab Augustino intentus, ut patet ex verbis citatis: dicit enim ideo forte vocari solum Patrem verum Deum, ne putaremus nomen Dei non convenire nisi tribus simul, id est, non posse tribui singulis personis seorsim. Præterea ibidem Augustinus nominatim excludit Arianos, qui Filium verum Deum esse negabant, et concludens disputationem ait: « Nunc æqualitas Trinitatis, et una eademque substantia, quantum breviter potuimus, demonstrata est. »

Sextæ ætatis habemus V Synodum, quæ cap. I. asserit, tres personas unius essentia, et cap. II. anathema dicit Ario, Eunomio etc. Item habemus Fulgentium lib. de Fide ad Pet. cap. I in III. lib. ad Monim. in lib. alio ad objectiones Arianor. item in lib. ad Trasimundum. Vigilium Tridentinum lib. IV et V contra Eutychen, et in disput. Athanasii, Sabellii, Arii et Photini. Joannem Maxentium in profess. Fidel. Habemus denique Boetium Severinum, qui librum acutissimum de Trinitate scripsit. Hunc Transylvani I. II, cap. 3. apertissime delirare, et Sabellianismum docere asserunt, quia dicit repetitionem ejusdem esse, non enumerationem diversam, cum dicitur Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus. At ipsi vere delirant a diabolo fascinati. Boetius enim non ait, esse repetitionem ejusdem personæ, sed ejusdem divinitatis, quod necessario dicere cogimur, nisi multos Deos cum Paganis introducere velimus.

Septimæ ætatis habemus VI Synodum

generalem, act. XVII. Item Gregorium Magnum, lib. III. Dial. cap. 29. et sequent. Gregorium Turonicum lib. V. cap. 43. et lib. VI. cap. 4. histor. Isidorum lib. de Trinit.

Octavæ ætatis habemus VII Synodum, act. 7. et Bedam, qui præter alia scripsit Comment. in Boet. de Trinit. Item Joannem Damascen. I. I. de Fide Orthod. c. 2, 6. et 8. et toto fere libro.

Novæ ætatis habemus VIII Synodum, act. ult. Item Photium, et Theophylactum, Haymonem, et Rabanum, in cap. IX. ad Rom. et II. ad Philipp. et alibi.

Decimæ ætatis, quæ obscurissima omnium fuit, habemus Ambrosium Anserbertum in Commentar. in Apocalyp. præsertim in initio et in fine. Item Radulphum Flaviacensem in Levit. cap. 2.

Undecimæ ætatis habemus S. Anselmum in lib. de S. Trinit. Item Giselbertum in lib. de altercat. Eccles. et Synagogæ ad Anselmum.

Duodecimæ ætatis habemus Richard. de S. Victore, in lib. VI. de Trinit. et S. Bernardum in epist. 190. ad Innocent. cont. Petr. Abailardum.

Decimæ ætatis habemus Concil. Lateranen. c. I. ac simul multos insignes Theologos, ut etiam omnibus sequentibus ætatibus, qui vel ad sententias Petri Lombardi Commentaria addiderunt, vel ipsi proprias summas Theologicas diderunt, ut Alexander Alensis, Albertus Magnus, S. Thomas, S. Bonaventura, et alii.

Decimæ quartæ ætatis, Concilium Viennense, unde exstat Clementina unica de Sum. Trinit. et Fide Catholica.

Decimæ quintæ ætatis, Concilium Florentin. sess. ult. in decr. de process. Spir. sancti.

Decimasextæ, Concil. Trident. sess. III. Continuata est igitur Fides S. Trinitatis consubstantialis, quæ unus Deus verus est, ab Apostolicis temporibus usque ad nos; quod est argumentum insigne veritatis; nec enim hæreses tandiu duraverunt unquam.

CAPUT XI.

Octava Classis ex Sibyllis.

Sibyllæ multa clarius prædixerunt, quam ulli Prophetarum. Citant vero Sibyllarum testimonia Justinus, Athenagoras, Clemens Alexandrinus, Lactantius, Augustinus, et alii Veteres frequentissime. Quin etiam Clemens I. VI. Stromat. ante med. dicit, Apostolum Paulum hortatam gentiles ad lectionem Sibyllarum. Exstat carmen Sibyllæ Erithrææ celeberrimum, cujus capitales litteræ faciunt hanc sententiam, Jesus Christus Dei Filius, Salvator, crux, et concluditur hoc disticho :

Unus et æternus Deus, hic servator, et idem
Christus pro nobis passus, quem carmina signant.

Et supra dixerat de Christo venturo ad iudicium :

Unde Deum cernent incredulus atque Fidelis.

Legi possunt hæc carmina in Oratione Constantini Magni ad Sanctorum cœtum, quæ habetur apud Eusebium post vitam Constantini ; in qua etiam Oratione Constantinus dicit, Ciceronem incidisse in ista carmina, et ea Latina fecisse. Et licet non inveniatur inter opera Ciceronis, tamen lib. II. de divinatione. affirmat Cicero, se vidisse carmina Sibyllæ, quæ initialibus litteris certam sententiam redderent, quod genus carminis Græce dicitur ἀπορρηγίς, ubi satis indicat, se hæc ipsa carmina legisse, nec enim alia exstant, quæ capitalibus litteris aliquid significent.

Præterea Lactantius lib. IV. cap. 18. et Augustinus lib. XVIII. Dei cap. 23. referunt hæc carmina Sibyllarum de Christi divinitate :

Ipsa tuum stulta Deum non agnovisti, sed spina
coronasti corona, horridumque felici
cui.

Item illa :

Et dabunt Deo alapas manibus incestis.

Præterea lib. VI. Sibyllin. circa fin. hæc legimus :

Cum domus effundet stirpem Davidicam, cujus
In manibus totus Mundus, tellus, mare, coelum.

Et infra :

Namque Dei malesana tui te notio fugit etc.
O lignum felix in quo Deus ipse pependit etc.

Et lib. VII. :

Non nosti miseranda tuum, quem proluit olim
In Jordane Deum etc.

Lib. VIII. ponuntur verba Angeli ad Mariam :

Accipe Virgo Deum gremio intemerata pu-
dico etc.

CAPUT XII.

Nona classis ex divinis testimoniis visionum et miraculorum.

Prævidens Spiritus sanctus Arianam hæresim sæpius renovandam, et plurimum Ecclesiæ nocituram, testatissimum esse voluit, eam verissimam esse hæresim.

Primo igitur, annis circiter quinquaginta ante exortam Arii hæresim, apparuit S. Gregorio Thaumaturgo Virgo Maria, et cum ea S. Joannes Evangelista, et Virgine imperante, Joannes tradidit Gregorio eam Fidei confessionem, in qua prædicatur Verbum Deum verus, æternus, invisibilis, increatus, et Trinitatis consubstantialis. Refert hanc visionem Gregorius Nissenus in Orat. de laudib. ejusdem Thaumaturgi.

Secundo, paulo ante Arianam hæresim revelavit Deus S. Antonio, ut Athanasius scribit in ejus vita, horribilia illa mala que Arius in Ecclesia invecutus erat. Ex quo factum est, ut Antonius nullum Arianum ad montem suum ascendere patretur, sed ut peslem quamdam ex toto illo monte fugaret.

Tertio, circa idem tempus S. Petro Martyri Episcopo Alexandrino, cum jam prima semina Ariana hæresis apparere cœpissent, apparuit in carcere Christus veste scissa a

summo usque deorsum, et cum S. Petrus rogaret, quid hoc sibi vellet? responsum accepit : Arius hoc fecit, quia populum meum a me separavit : scribunt Beda et Ado in Martyrolog. 25. Novemb.

Quarto, Arius ipse Constantinopoli in publicis latrinis subita ventris solutione occupatus, intestina omnia cum vita profudit : scribunt hæc Athanasius in Orat. I. cont. Arian. Rufinus lib. 10. hist. cap. 13. Gaudentius in epist. ad Paul. Epiphanius hæres. 68. et 69. et alii. Addit Athanasius in epist. ad Serapion. frat. antequam hoc fieret, Arium Constantino jurejurando affirmasse, se catholicam Fidem colere ; a Constantino autem audivisse : « Si recta est Fides tua, bene jurasti : si autem impia est, et tamen jurasti, Deus pro juramento condemnet ». Deinde, cum vellet Arius vi in Ecclesiam intrare, scribit ibidem Athanasius, S. Alexandrum Episcopum Constantinopolitanum orasse Deum, ut si permitteret Arium ingredi Ecclesiam, tolleretur se de hoc Mundo : sin autem Ecclesiæ parceret, tolleretur Arium. Ex quo intelligimus, non casu factum fuisse, ut tam feæ morte Arius extingueretur, sed plane Dei providentia singulari, qui ea ratione implere voluit, et pii Principis comminationem, et sancti Pontificis orationem : « Ipse Dominus, inquit Athanasius, judicem se præbens, Arianam hæresim condemnavit. »

Quinto, cum Lucius Episcopus Arianus Catholicos ubique persqueretur, Monachi his verbis miracula faciebant : « In nomine Jesu, quem Lucius persquitur, surge et ambula ». Scribit Rufinus lib. XI. hist. cap. 4.

Sexto, Sanctus Hilarius ab Arianis in exilium relegatus, insulam quamdam solo imperio, et præsentia sua a serpentibus liberavit ; postmodum etiam mortuum ad vitam revocavit, ut scribit Fortunatus in ejus vita.

Septimo, S. Martinus, ut Sulpitius scribit, adeo vehementer Arianis resistebat, ut publice virgis casus, et a patria expulsus fuerit, cum interim innumerabilibus quotidie miraculis coruscaret.

Octavo, S. Basilius, cum quæstio esset de quadam Ecclesia, utrum eam Catholici, an Ariani possidere deberent, conditionem illis obtulit, ut Ecclesia firmissimis repagulis clauderetur, et eorum esset, qui juxta suam Fidem orantes, solo verbo, nulla vi alia ex-

terna adhibita, eam aperirent. Accepta conditione, priores Ariani diu orantes juxta Fidem suam nihil efficere potuerunt : deinde Basilio cum Catholicis orante, tanta vi continuo fores Ecclesiæ aperte sunt, ac si verba illa tonitrua quædam fuissent. Scribit hoc Amphiloehius in vita Basili.

Nono, cum Justina Imperatrix Ariana cum suis Ambrosium et Catholicos persqueretur, revelavit Deus eidem Ambrosio corpora incorrupta S. Gervasii et Protasii, et per ea cæcum illuminavit, multaque alia edidit miracula : fuisse autem hæc ad Arianorum confusionem, docet Augustinus lib. IX. Confess. cap. 7. Et idem etiam patet ex eo, quod Ariani, quantum poterant, ista miracula calumniabantur, ut ipse Ambrosius testis est in serm. de S. Gervasio, et Prothasio.

Decimo, scribit Victor Uticensis lib. I. de persecut. Wandalica, cum Sancti Martyres pro Fide Catholica ab Arianis flagellarentur usque ad ossium denudationem, sæpe accidisse, ut sequenti die divino miraculo incolumes conspicerentur. Lib. II. idem auctor scribit, a S. Eugenio cæcum illuminatum eo ipso tempore, quo Ariani Catholicos maxime vexabant. Lib. III. scribit, aliquot Catholicis hominibus jussu regis Ariani linguas radicitus evulsas fuisse, et eos tamen semper locutos optime quousque vixerunt : cujus miraculi meminit etiam S. Gregorius lib. III. Dial. cap. 32. ac dicit, se locutum cum quodam Episcopo sene, qui unum ex illis videbat sine lingua loquentem.

Undecimo, idem Gregorius eod. lib. III. cap. 29, 30 et 31. tria miracula narrat, quæ suo tempore acciderunt. Primum accidit in urbe Spoletana. Cum enim Arianus Episcopus in Ecclesiam sancti Pauli intrare, et suo errori eam Ecclesiam dedicare vellet, Catholici metuentes, Ecclesiam lampadibus omnibus extinctis, diligentissime clauserunt : sed cum accederet Arianus cum suorum grege impetum facturus, continuo omnes portæ simul magno fragore edito per se paterunt, et effuso cœlitus lumine lampades omnes accensæ sunt, sed simul cæcitate Episcopus percussus est, tantoque terrore omnes affecti, ut intrare ansi non fuerint, sed Episcopum stum cæcum effectum in domum suam confusi retulerunt. Secundum Romæ accidit ; nam cum Ecclesiam quamdam, quæ Arianorum fuerat, ipse B. Gregorius introductis Sanctorum reliquiis reconciliasset, Diabolus in specie horrendæ suis exivit. Item nubes

lucidissima super altare descendit, et simul ingens suavitas odoris in eum omnem locum effusa est, lampadesque omnes accense divinitus. Tertium in Hispania, ubi cum Hermenegildus Regis filius a patre Ariano propter Fidem necatus esset, vise sunt noctu circa eum lampades accense, et Angelorum cantus a multis est auditus.

Duodecimo, ut scribit Gregorius Turonicus lib. II. hist. Francor. cap. 3. cum in Africa Cyrola quidam Patriarcha Arianorum Catholicos persequeretur, et eodem tempore tres sancti Episcopi, Eugenius, Vindemialis, et Longinus, qui præter cæteros ei resistebant, omnes miraculis coruscarent, voluit etiam hæreticos miraculum facere. Itaque cuidam quinquaginta aureos numeravit, ut se cæcum fingeret: sed dum transeunte per viam Cyrola, illè cæcum se simulans, Cyrolæ auxilium postularet; accessit Cyrola, et oculos ejus tetigit, imperans ut videret in signum veritatis, quam prædicabat: repente vero tantus ardor oculos illius miseri occupavit, ut coactas fuerit manibus eos comprimere, ne a fronte exilirent; tum vero delectit dolump, et Fidem catholicam alta voce confessus, a Sancto Eugenio signo Crucis repente curatus est.

His igitur, aliisque divinis testimoniis satis aperte probatur, eorum sententiam Deo inimicam esse, qui Dei Filium Deum verum esse negant. Sed jam tempus est, ut ad confirmandam Spiritus sancti divinitatem accedamus; quæ erat quinta pars disputationis instituta.

CAPUT XIII.

Demstratur Divinitas Spiritus sancti.

Quod igitur ad quantum attinet, probandum est, Spiritum sanctum esse verum Deum: id quod adversarii tametsi negant, tamen non magnopere de eo laborant; ipsi enim contendunt pro excellentia Patris: sed si ea excelentia tolli debeat propter confessionem alicujus personæ æqualis Patri, parum referre credunt, utrum ea persona sit una vel duæ. Itaque Valentinus Gentilis semper fere

dicebat, de Spiritu sancto non esse questionem. Transylvani autem lib. II. cap. 3. negant quidem Spiritum sanctum esse adorandum, aut vocandum Deum: tamen non accurate id probant, nec refellunt contraria. Quare contenti erimus id probare ex classicis argumentorum, quibus probavimus Filii divinitatem sed brevissime.

Prima classis ex Testamento veteri, qua multa loca suppeditare posset, sed quia brevitate studemus, sufficiet unus locus. Sic igitur loquitur Scriptura divina II. Reg. XXIII. *Hæc sunt verba novissima, quæ dixit David. Spiritus Domini locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam. Dicit Deus Israel, mihi locutus est Fortis Israel, Dominator hominum* (1). Ubi aperte vides, illum ipsum, qui dicitur Spiritus Domini, eundem dici Deum Israel; ex quo sequitur, ut sit Deus verus.

Secunda classis ex novo Testamento, quod multa quoque loca subministraret, si opus esset: sed ille unus erit satis, ubi Dominus Apostolis dicit Matth. ult. *Evangelizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (2): non enim Dominus copularet cum Patre et Filio Spiritum sanctum, si creatura esset. Deinde, ut Sanctus Gregorius Nazianzenus ratiocinatur Orat. 3. de Theolog. Quomodo posset Spiritus sanctus per Baptismum nos regenerare, et Deos quosdam facere, nisi esset ipse verus Deus? nam *gratiam et gloriam dabit Dominus* (3), ait David in Psal. LXXXIII.

Tertia classis ex utroque simul Testamento clarissimum nobis testimonium præbet ad probandam Spiritus sancti divinitatem. Nam illum ipsum, quem Isaias vocat Dominum exercituum, quemque omnes fatentur esse Deum verum, illum, inquam, ipsum Apostolus dicit esse Spiritum sanctum. Sed ipsa verba Scripturæ audiamus. Isa. VI. *Dixit Dominus: Vade, dic populo huic, audite audientes et nolite intelligere etc. Act. ult. Bene Spiritus S. locutus est per Isaiam, dicens: Vade ad populum istum, et dic ad eos, aure audietis, et non intelligetis etc.* Præterea, omnes Prophetæ, cum sermones suos ad populum explicarent, nonne identidem repetebant: *Hæc dicit Dominus Deus?* at II. Petr. I, dicitur: *Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines*; igitur ille Dominus Deus erat Spiritus sanctus: quare Zacharias ait

Lucæ I. *Benedictus Dominus Deus Israel etc. Et mox: Sicut locutus est per os Sanctorum, qui a sæculo sunt Prophetarum ejus* (4). Quibus verbis non potuit clarius Zacharias exprimere Spiritum sanctum esse ipsum Dominum Deum Israel; quibus vocibus verum Deum significari adversarii passim testantur.

Quarta classis ex nominibus est, et quidem ex hac classe tria sumuntur argumenta. Primum negativum, quia nusquam in Scripturis Spiritus sanctus dicitur creatura, aut factus, cum tamen multis in locis enumerentur omnes præcipuæ creaturæ, ut Dan. III. in Cantic. pueror. Psal. CII et CXLVIII. ubi excitantur omnes creaturæ ad laudem Dei, et nominatim Angeli, celi, aquæ, homines, bestie etc. Spiritus vero sancti nulla mentio fit. Sic etiam Coloss. I, enumerantur nobilissimæ creaturæ, Throni, Dominationes, Principatus, Potestates. Et I Petr. III. Angeli, Potestates, et Virtutes, ut illis omnibus Christus major esse demonstraret. Quibus locis debuisset omnino etiam Spiritus sanctus nominari, si creatura esset, et ipso Filio Dei minor, ut adversarii docent. At nusquam cum creaturis, semper cum Patre, et Filio Spiritum sanctum nominari videmus. Hoc argumentum faciunt multi Patres. Justinus lib. de rect. Fid. confess. init. Basiliius lib. de Spiritu S. cap. 18. Epiphanius in Ancor. non procul ab initio; et Chrysostomus homil. in illud: *Tunc et ipse Filius subjicietur* (2).

Secundum argumentum sumitur ab ipso nomine Dei: nam solus Deus verus in Scriptura dicitur absolute Deus, ut supra ostensum est ex Ireneo lib. III. cap. 6. at Spiritus sanctus vocatur absolute Deus. Actor. V. *Anania, cur tentavit Satanus cor tuum mentiri te Spiritui sancto? non es mentitus hominibus, sed Deo* (3). Ecce expressum nomen Dei tributum Spiritui sancto contra mendacium Transylvanorum lib. II. cap. 3. ubi dicunt, nusquam expresse vocari Deum Spiritum sanctum.

Tertium ex confessione adversariorum: nam Ariani eraserant ex suis codicibus illa verba: Joan. IV. *Spiritus est Deus* (4), ut testatur Ambrosius lib. III. de Spiritu S. cap. 11. ergo putaverunt Spiritum sanctum in

Scripturis Deum esse appellatum: si enim putabant sensum esse: *Spiritus est Deus*, id est, *Deus est spiritualis naturæ*, quare deleverunt illa verba? Sed magis eis nocuit litura sua, quam littera Dei: siquidem verba illa Dei non necessario de Spiritu sancti persona intelligenda sunt: at litura illa clamat, hæreticos Arianos in reprobum sensum datos esse, et in Spiritum sanctum peccare, cum malint Scripturas sanctas delere, quam errores suos deponere.

Quinta classis constat ex attributis: solus Deus est immensus et ubique: at de Spiritu sancto legimus Psal. CXXXVIII. *Quo ibi a spiritu tuo?* Et Sapient. I, *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*. Item, solus Deus est omnipotens: at de Spiritu sancto legimus Sapient. VII. *Omnem habens virtutem*. Item solus Deus cognoscit seipsum perfecte; at de Spiritu S. legimus I Cor. II. *Quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei*. Et rursum: *Spiritus omnia scrutatur etiam profunda Dei*. Item, solus Deus est bonus: at de Spiritu sancto legimus Psalm. CXLII. *Spiritus tuus bonus deducit me in terram rectam*. Denique solus Deus habet templum: at de Spiritu sancto legimus I Cor. VI. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti*. Et ita: *Portate et glorificate Deum in corpore vestro* (5). Quem locum tractans Augustinus lib. I. de Trinit. cap. 6. « Non est, inquit, creatura Spiritus sanctus, quia cui corpus nostrum templum exhibemus, necesse est ut huic eam servitutem debeamus, qua non nisi Deo servendum est, quæ Græce appellatur *λατρία*, » et lib. I. cont. Maximin. cap. ult. « Cum audis, inquit, nescitis quia corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti? » Et in eodem loco: « Nescitis quia corpora vestra membra sunt Christi? Cum ergo hæc audis, noli negare Deum esse Spiritum sanctum, ne templum creaturæ facias membra Creatoris ».

Sexta classis ex operibus. Primo solius Dei opus est creatio, et tamen legis Job. XXXIII. *Spiritus Dei fecit me*. Et Psalm. XXXII. *Verbo Domini celi firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum*. Et Psalm. CIII. *Emitte Spiritum tuum, et creabuntur* (6).

Secundo, solius Dei est conservare, et tamen legis Sapient. I. *Spiritus Domini reple-*

(1) Isai. VI, 9; Act. XXVIII, 25 et 26; II. Petr. I, 21; Luc. I, 63 et 70. — (2) I. Cor. XV, 28. — (3) Act. V, 3. — (4) Joan. IV, 24. — (5) Psal. CXXXVIII, 7; Sap. I, 7; Sap. VII, 23; I. Cor. II, 11; Psal. CXLII, 10; I. Cor. VI, 19 et 20. — (6) Job. XXXIII, 4; Psal. XXXII, 6; Psal. CIII, 30.

(1) II. Reg. XXIII. 1, 2 et 3. — (2) Matth. XXVIII, 19. — (3) Psal. LXXXIII, 12.